The Central Research institute
of the Armed Forces of Ukraine

Military Science. Vol. 3 No. 1 (2025)

DOI: 10.62524/msj.2025.3.1.03

Національна стійкість та національний спротив – наріжні камені незламності України: за досвідом російсько-української війни

Іван Гаврилюк
кандидат військових наук, старший дослідник
перший заступник Міністра оборони України,
e-mail: ivan_havryliuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-3514-0738

Василь Череп
кандидат військових наук, старший дослідник
начальник науково-дослідного управління
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28 Б, Київ, Україна
e-mail: vasya.cherep1976@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3305-4518

Володимир Дідіченко
кандидат військових наук, старший науковий співробітник
старший науковий співробітник
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України
03049, проспект Повітряних Сил, 28 Б, Київ, Україна
e-mail: DVP1951@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0440-2299

Олександр Кінь
кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
доцент
Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка
при Міністерстві закордонних справ
01001, м. Київ, вул. Велика Житомирська, 2
email: cubalibre1972@ukr.net
ORCID: 0009-0001-2196-7515

Анотація. У статті комплексно проаналізовано феномен національної стійкості та національного спротиву України як основних чинників незламності в умовах російсько-української війни, що триває з 2014-го по 2025 рік. Визначено національну стійкість як здатність українського суспільства і державних структур ефективно протистояти агресії, зберігати стабільність у критичних умовах та швидко адаптуватися до викликів війни. Національний спротив розглядається у статті як багаторівневий процес протидії, який включає як військову складову (діяльність Збройних Сил України, територіальної оборони, партизанського руху), так і широкий спектр цивільних ініціатив (волонтерство, інформаційний спротив, культурний опір). Для поглибленого розкриття теми використано приклади з різних регіонів України, що особливо відзначилися у боротьбі з агресором: оборона Києва в лютому – березні 2022 року, мирний та партизанський спротив окупації у Херсоні, а також багаторічна оборона на Донбасі. Важливим аспектом є порівняльний аналіз

українського досвіду з міжнародною практикою забезпечення національної стійкості в умовах зовнішньої загрози, зокрема досвіду Ізраїлю та країн Балтії (Естонії, Латвії, Литви). Доведено, що саме єдність українського суспільства, консолідація національної ідентичності, масова участь громадян у спротиві та масштабна міжнародна підтримка стали визначальними для того, що Україна не лише вистояла, а й продемонструвала унікальну здатність до відновлення та подальшої боротьби. У результаті аналізу сформульовано практичні рекомендації щодо розвитку національної стійкості та зміцнення системи національного спротиву України на майбутнє.

Матеріали статті можуть бути використані в діяльності органів державної влади, військових структур, освітніх і наукових установ для розроблення стратегічних документів та програм з питань національної безпеки та оборони, підготовки особового складу та навчання громадян щодо дій у кризових ситуаціях.

Перспективними напрямами подальших досліджень є вивчення ролі громадянського суспільства у післявоєнному відновленні України, вдосконалення територіальної оборони, а також дослідження психологічних аспектів національної стійкості в умовах затяжних військових конфліктів.

Ключові слова: національна стійкість; національний спротив; російсько-українська війна; волонтерський рух; територіальна оборона; культурний спротив; незламність.

Вступ

російсько-українська війна, що триває з 2014 року, стала безпрецедентним випробуванням для українського суспільства та державності. Поняття “національна стійкість” визначає національну стійкість як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій [1]. Натомість національний спротив охоплює всі форми протидії агресору – від збройної боротьби до масової цивільної непокори [2]. В українському контексті ці явища набули особливого значення після початку війни 2014 року, коли анексія Криму та бойові дії на Донбасі мобілізували українців до захисту своєї країни. Уже в 2014 році виник потужний волонтерський рух, сформувалися добровольчі батальйони (щонайменше 44 формування брали участь в обороні на сході), що стало проявом народної відсічі агресії [3]. Одночасно держава розпочала реформи сектора безпеки та оборони, спрямовані на підвищення боєздатності військ та інтеграцію добровольців у офіційні військові структури.

Широкомасштабне вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року стало новим етапом випробування національної стійкості. Українська держава та суспільство продемонстрували високий рівень згуртованості та готовності до тотального спротиву. Президент України Володимир Зеленський наприкінці 2022 року окреслив “формулу національної стійкості” в умовах війни – безперервність функціонування держави, стійкість суспільства та надійна підтримка світу – наголосивши, що вперше за багато століть Україна має всі ці складові одночасно [4]. Дійсно, уже в перші дні вторгнення українці масово вступали до лав територіальної оборони, долучалися до волонтерської діяльності, а міжнародні партнери згуртувалися для надання допомоги. Отже, національна стійкість (здатність витримати удар і продовжити діяльність) і національний спротив (здатність активно протистояти ворогу) стали ключовими чинниками, що визначили незламність України. Мета цієї статті – дослідити прояви та фактори національної стійкості й спротиву України у 2014–2025 роках, а також проаналізувати їхню роль у забезпеченні незламності держави в умовах війни. Для досягнення цієї мети розглянуто як внутрішні аспекти (військовий і цивільний спротив всередині країни), так і зовнішні (міжнародна підтримка, паралелі з досвідом інших країн).

Методологічна основа

Методологія дослідження поєднує якісний контент-аналіз документів та кількісних даних з міждисциплінарним підходом. Теоретичною основою слугують концепції суспільної стійкості та всенародної оборони. Зокрема, використано визначення суспільної стійкості як здатності комплексної соціальної системи ефективно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози, адаптуватися до раптових змін безпеки, забезпечувати безперервне функціонування в кризових ситуаціях та швидко відновлюватися до рівня, не нижчого за довоєнний [4]. Поняття національного спротиву розглядається з урахуванням українських реалій: це консолідована діяльність держави та громадян, спрямована на відсіч агресії, що отримала правові рамки з ухваленням Закону України "Про основи національного спротиву" № 1702-IX (чинного з 2022 року) [2].

Дослідження охоплює період від початку війни у 2014 році до стану на початок 2025 року, що дозволяє простежити динаміку розвитку стійкості та спротиву. Застосовано історико-хронологічний метод для висвітлення ключових подій (наприклад, оборона Донецького аеропорту 2014–2015 рр., бої за Київ у 2022 р., деокупація Херсона у 2022 р. тощо) та реакції суспільства на них. Для глибинного аналізу обрано три регіони: Київ (столиця, яка успішно відбила наступ ворога), Херсон (обласний центр, що пережив окупацію і був звільнений, продемонструвавши цивільний спротив) та Донбас (регіон довготривалого конфлікту і героїчної оборони). На рис. 1 позначено географічне розташування цих регіонів України, що розглядаються у статті.

Окрім аналізу українського досвіду, застосовано порівняльний метод: проведено паралелі з досвідом інших країн, які перебували у стані затяжних конфліктів чи постійної воєнної загрози. Зокрема, розглянуто приклади Ізраїлю та країн Балтії (Естонія, Латвія, Литва) як держав, де вибудовано системи всеосяжної оборони та суспільної стійкості в умовах зовнішньої загрози. Це дозволило зіставити українські підходи до національної стійкості та спротиву з міжнародними практиками, виявити спільні риси та унікальні особливості.

Емпіричну базу роботи складають відкриті джерела: офіційні дані українських державних органів (законодавчі акти, заяви посадовців, звіти), результати соціологічних опитувань щодо суспільних настроїв у воєнний період, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних дослідників, а також повідомлення засобів мосової інформації (ЗМІ). Для підтвердження фактичних даних залучено авторитетні джерела та статистику. Наприклад, використано дані Міністерства культури про кількість знищених об'єктів культурної спадщини та результати досліджень волонтерської активності українців [5]. Інформацію про досвід Ізраїлю та країн Балтії взято з аналітичних звітів, коментарів військових експертів та офіційних публікацій (наприклад, матеріали RAND Corporation щодо концепції тотальної оборони в Литві) [6]. Такий комплексний підхід забезпечує всебічний огляд явищ стійкості та спротиву.

Розвиток національної стійкості та спротиву (2014–2021). Початковий етап війни ознаменувався різким зростанням ролі громадянського суспільства в обороні країни. Після подій Майдану та початку агресії росії на сході у 2014 році держава виявилася не повністю готовою до викликів: Збройні Сили України (ЗС України) тоді були обмежені у чисельності та ресурсах. У відповідь на це десятки тисяч громадян долучилися до добровольчих формувань та волонтерської допомоги війську [7]. Стихійно створені добровольчі батальйони вирушили на фронт, стримуючи ворога на Донбасі. Станом на вересень 2014 року в антитерористичній операції (АТО) брали участь щонайменше 44 добровольчі батальйони – від Народного ополчення Києва до підрозділів, сформованих місцевими громадами Донеччини та Луганщини (рис. 2) [3].

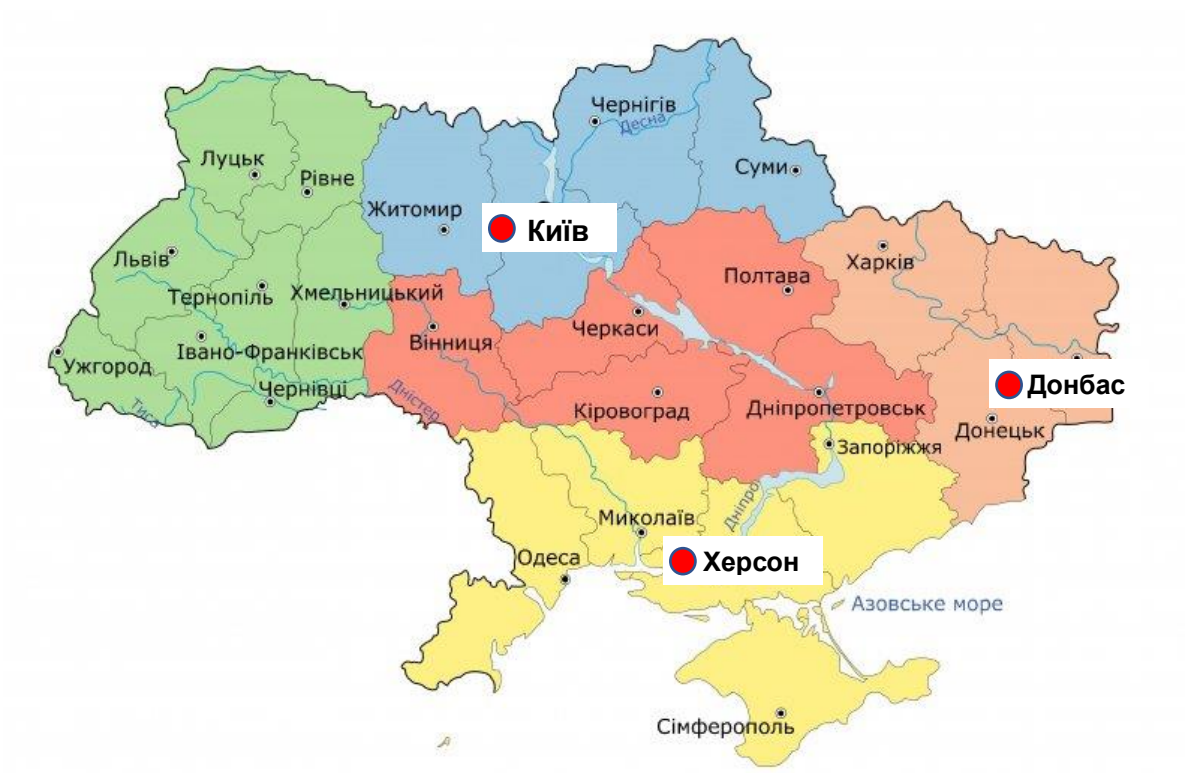

Рисунок 1. Карта України з виділенням ключових регіонів (Київ, Херсон, Донбас)

Результати і обговорення

Паралельно виник потужний рух волонтерів-координаторів, які збирали спорядження, амуніцію, продукти для фронту та власноруч доставляли їх підрозділам на передовій. Цей феномен часто називають становленням "другого державного фронту" – мережі громадських ініціатив, що компенсували слабкість офіційної системи забезпечення армії на початку війни [7].

Волонтерський рух 2014–2015 років заклав підґрунтя для довгострокової суспільної стійкості. За оцінками дослідників, саме активна громадянська позиція – готовність українців самоорганізовуватися і допомагати одне одному – стала одним з найефективніших механізмів адаптації суспільства до умов затяжного конфлікту (рис. 3) [8].

У цей період держава зробила висновки з початкових поразок і почала реформування сектора безпеки та оборони: збільшено фінансування сил оборони, налагоджено систему ротації та підготовки, інтегровано добровольчі підрозділи (більшість батальйонів увійшли до складу ЗС України чи Національної гвардії). Отже, до 2021 року боєздатність української армії значно зросла, а суспільство загалом було більш підготовленим до можливого нового удару. Крім того, саме досвід спротиву 2014 року стимулював створення законодавчої бази для всеохоплюючої оборони. Було усвідомлено, що одна лише армія не зможе ефективно захистити країну без підтримки населення. Це призвело до розроблення концепції територіальної оборони та руху опору, закріпленої згодом у Законі про національний спротив. Важливим аспектом національної стійкості в цей період стала консолідація української ідентичності та інформаційний спротив агресору. З 2014 року в українському медіапросторі та суспільній думці сформувався консенсус щодо протидії російській пропаганді. Показовим є виникнення ініціатив на кшталт групи "Інформаційний спротив",

створеної ентузіастами на чолі з Дмитром Тимчуком, яка з весни 2014 р. викривала фейки та оперативно інформувала громадськість про реальний стан на фронті [9].

Рисунок 2. Підпорядкованість добровольчих батальйонів силовим структурам України

Це сприяло підвищенню обізнаності населення та формуванню імунітету до дезінформації. Одночасно почався поступовий культурний зсув: дедалі більше людей переходили у побуті на українську мову, відмовлялися від нав'язуваних російських наративів. Дослідження соціальних мереж засвідчили довготривалий тренд відмови від російської мови, який особливо посилився після 2014 року (рис. 4) [5].

Цей культурно-інформаційний спротив став невід'ємною частиною національної стійкості, адже згуртовував суспільство довкола ідеї незалежності та суверенітету.

Підсумовуючи досвід 2014–2021 років, можна сказати, що Україна поступово накопичувала потенціал стійкості: військової (поліпшення обороноздатності), соціальної (згуртованість громадян, волонтерство), політичної (єдність еліт перед зовнішньою загрозою) та економічної (перебудова економіки на воєнні рейки). Хоча конфлікт на Донбасі був позиційним і локалізованим, українське суспільство навчилося жити у стані затяжної війни – з мінімізацією паніки та звиканням до постійних ризиків. Це, зокрема, засвідчили мешканці прифронтових територій Донеччини та Луганщини, які протягом років демонстрували витримку, незважаючи на обстріли та економічні труднощі. Сформувався своєрідний запас міцності, який знадобився у критичний момент – на початку 2022 року.

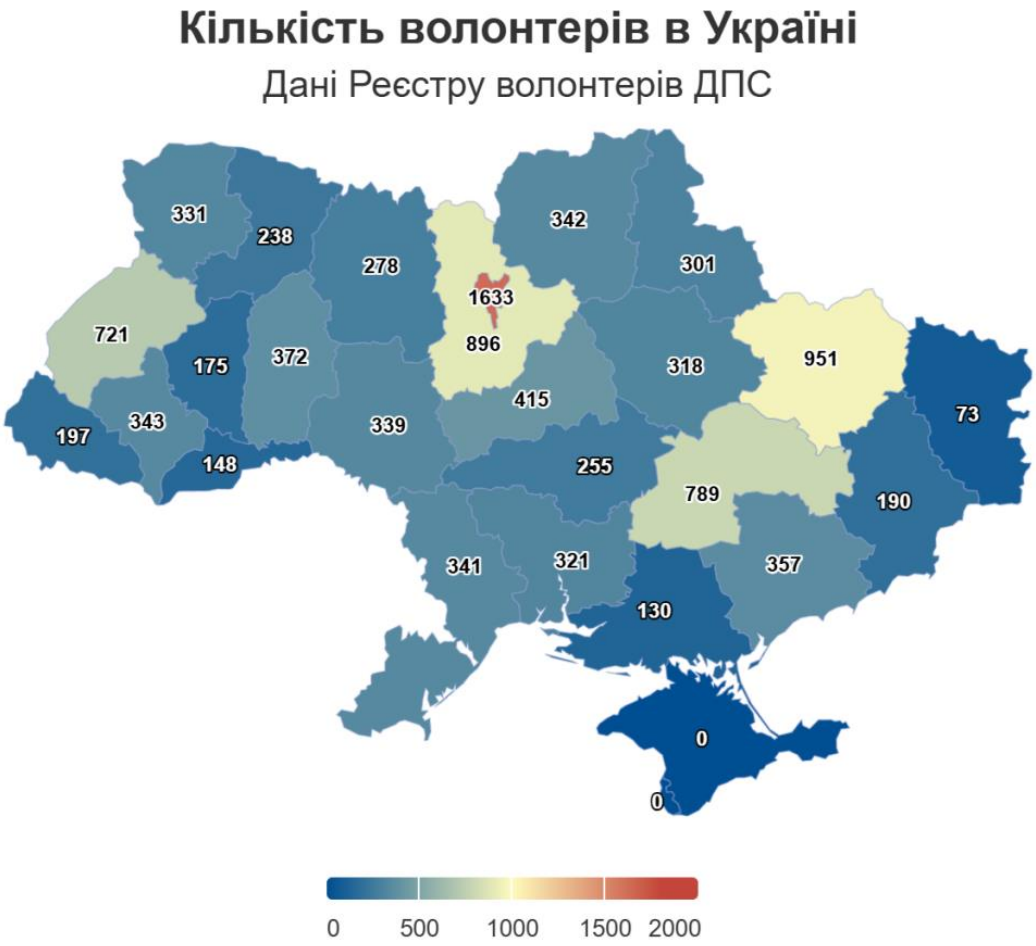

Рисунок 3. Кількість волонтерів в Україні

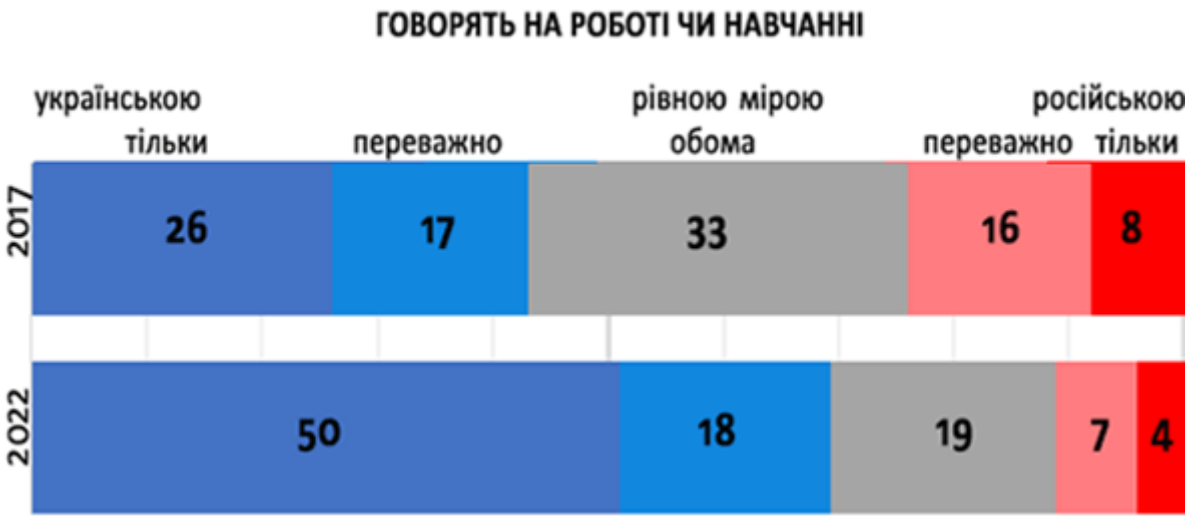

Рисунок 4. Статистичні дані використання української та російської мов

Широкомасштабне вторгнення 2022: апогей національної стійкості. 24 лютого 2022 року росія розпочала масштабний наступ практично на всих напрямках, намагаючись швидко зламати оборону України. Однак план бліцкригу провалився значною мірою завдяки тому, що Україна зустріла удар максимально згуртовано. На першому етапі війни проявився військовий спротив: ЗС України, посилені резервістами й добровольцями, вели запеклі оборонні бої. Особливо доленосною стала оборона столиці – битва за Київ (лютий – березень 2022 р.). Українська армія, за підтримки сил територіальної оборони та звичайних мешканців Києва, зуміла зупинити переважаючі сили противника під Бучею, Ірпенем, на підступах до Києва. У ці дні тисячі киян долучилися до укріплення міста: будували барикади, готували коктейлі Молотова, чергували в загонах самооборони. Держава роздала цивільним понад 18 тисяч автоматів для захисту столиці [7]. На вулицях можна було побачити людей у цивільному одязі з автоматами, які патрулювали райони (як на рис. 5, де зафіксовано київських добровольців з числа місцевих жителів у перші дні вторгнення). Завдяки масовій участі громадян у обороні ворог не зміг реалізувати свої плани захоплення Києва.

Рисунок 5. Озброєні цивільні добровольці патрулюють в'їзд до Києва, лютий 2022 р. (джерело: Daniel Leal / AFP)

Поряд із військовим, розгорнувся всеосяжний цивільний спротив. Мільйони людей по всій країні долучилися до волонтерської роботи: збирали кошти, плели маскувальні сітки, готували їжу для військових, приймали біженців. Волонтерська активність набула небаченого масштабу: за даними благодійного фонду, у 2022 році 86% українців жертвували кошти чи речі на користь армії або постраждалих, а кожен третій особисто брав участь у волонтерській діяльності (для порівняння, у 2021 році лише 5% населення були залучені до волонтерства) [10]. Такий різкий стрибок участі громадян у спротиві означав, що практично кожна сім'я стала частиною спільних зусиль наблизити перемогу.

Однією з форм цивільного опору стала інформаційна протидія: українці масово повідомляли в соцмережах про пересування ворога, коригували вогонь артилерії через спеціальні боти, спростовували фейки. Фактично кожен користувач смартфону перетворився

на розвідника чи "інформаційного солдата". Це дозволило значно ускладнити дії окупантів, зробивши їх вразливими навіть глибоко в тилу. Наприклад, колони техніки, що рухалися на Київ, натикалися на опір не лише ЗС України, а й місцевих мешканців – ті перекривали дороги, вказівники з назвами міст демонтували або змінювали на глузливі, щоб дезорієнтувати ворога [7]. Уряд відкрито підтримував такі дії: Укравтодор у перші дні війни закликав прибирати дорожні знаки і створив відому табличку "Напрямок руху…" з нецензурною вказівкою ворогу маршруту. Це мало не лише практичний, а й психологічний ефект – українці показали, що не бояться і готові бити ворога всіма можливими засобами.

На територіях, тимчасово захоплених російськими силами, український спротив набув форм партизанської боротьби і мирного протесту. Яскравий приклад – окупація Херсона (березень – листопад 2022 р.). Попри військовий контроль міста росіянами, херсонці з перших днів виходили на мирні мітинги з українськими прапорами, скандували проукраїнські гасла на центральній площі [11]. 5 березня 2022 року в Херсоні зібралися сотні людей на протест проти окупації – беззбройні містяни показували, що Херсон залишається українським. Окупанти спершу намагалися не допустити масових акцій, розганяли їх сльозогінним газом і стрілянино в повітря, згодом перейшли до репресій та викрадень активістів. У відповідь відкритий протест перейшов у підпільні форми. Зародився рух "Жовта стрічка", учасники якого непомітно клеїли проукраїнські листівки, жовті стрічки та графіті з написами "Херсон – це Україна" по всьому місту [11]. Одну з таких стрічок на паркані Лілія Александрова намалювала під загрозою бути схопленою окупантами; згодом цей шматок паркану, прострілений росіянами, було вивезено після звільнення до Брюсселя як символ народного опору [12]. Крім ненасильницьких методів, в окупації діяли й партизани: малі групи хоробрих херсонців збирали розвіддані для ЗС України, підривали транспорт і склади ворога. Завдяки координованим зусиллям – і військовим, і цивільним – ЗС України у листопаді 2022 року успішно звільнили Херсон. Важливо, що підпільний спротив продовжує діяти й в інших окупованих регіонах (частини Запорізької, Луганської, Донецької областей, Крим), що робить російську окупацію вкрай нестабільною. Як зазначають аналітики, на відміну від 2014 року, сьогоднішній рух опору має організаційну підтримку та інфраструктуру і спирається на правову базу [11], що дозволяє ефективніше координувати дії.

Національна стійкість проявилася і в здатності українців пережити удари по критичній інфраструктурі. Восени – взимку 2022–2023 рр. росія здійснила масовані атаки на енергосистему України, намагаючись занурити країну в темряву і холод. У деякі періоди значна частина населення залишалася без електрики по 8–12 годин на добу, в містах зупинявся транспорт, опалення працювало з перебоями. Проте і держава, і суспільство продемонстрували неабияку витривалість. Уряд розгорнув по всій країні мережу "Пунктів незламності" – спеціально обладнаних місць (наметів, будівель) з генераторами, де люди могли зігрітися, зарядити телефони, отримати гарячий напій.

Станом на кінець 2022 року діяло понад 10 тисяч таких пунктів, завдяки яким люди легше пережили енергетичну кризу [13].

Громадяни також пристосувалися: купували портативні електростанції, павербанки, облаштовували укриття для роботи і навчання. Попри всі зусилля ворога зламати дух українців методами терору, цього не сталося – навпаки, досвід блекаутів лише зміцнив впевненість суспільства у власній незламності. Українці жартували у соцмережах, що "нас не зламали ракетами – тим більше не зламають відключеннями світла". Ця здатність підтримувати функціонування суспільства навіть за умов серйозних руйнувань інфраструктури є показовим прикладом національної стійкості. Як відзначає Національний інститут стратегічних досліджень, українське суспільство загалом продемонструвало

високий рівень згуртованості, готовності реагувати на будь-які кризи та підтримувати державу у сфері національної безпеки [14].

Рисунок 6. Пункт незламності в наметі

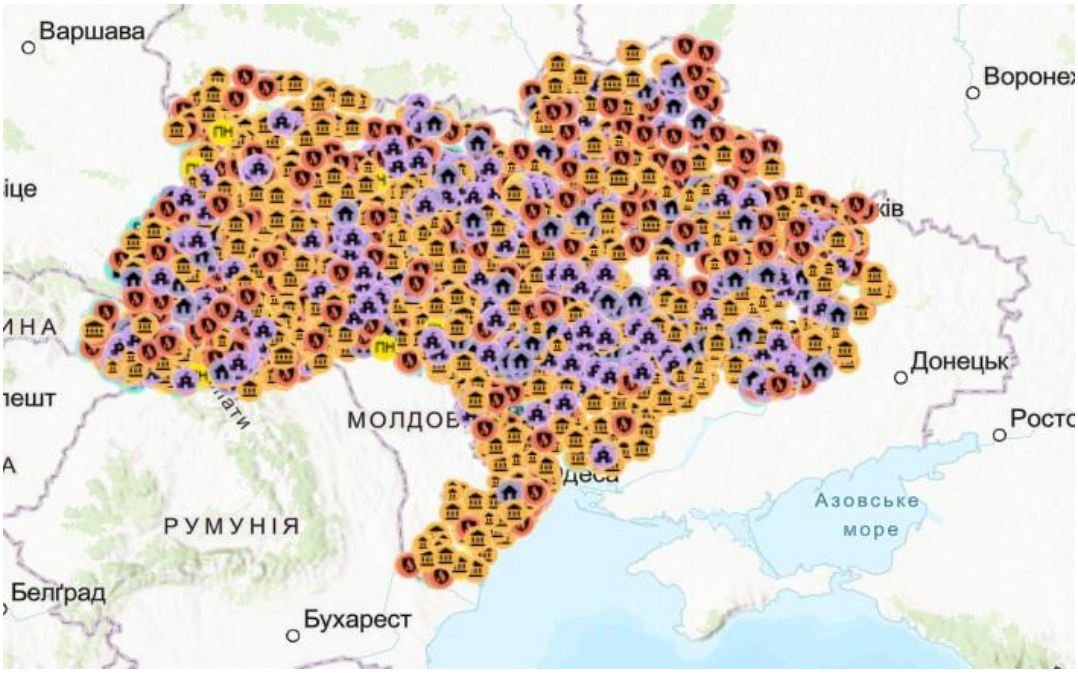

Рисунок 7. Мапа пуктів незламності в Україні

Український досвід стійкості й спротиву знаходить відгук у практиках інших країн, що стикалися з постійною загрозою війни. Один з найчастіше згадуваних прикладів – Ізраїль. Держава Ізраїль з моменту свого утворення перебуває в стані перманентної війни або конфронтації з сусідами, тому її суспільство виробило особливу культуру стійкості (на івриті це явище описують словом "битахон", що означає і безпеку, і довіру). Ізраїльтяни живуть під постійною загрозою ракетних обстрілів та терактів, проте зберігають високу соціальну згуртованість та психологічну готовність до надзвичайних ситуацій. У країні створена розгалужена система цивільної оборони: кожен населений пункт має бомбосховища, регулярно проводяться навчання для населення щодо дій під час обстрілів, працює спеціальна служба тилу – Командування Психологічної та Цивільної Оборони (Home Front Command). Саме під егідою цієї структури діє Академія національної стійкості Ізраїлю, де місцева влада і відомства відпрацьовують сценарії масованих атак та надзвичайних ситуацій.

Як свідчать ізраїльські фахівці, такі тренування дозволяють у реальних умовах швидко мобілізувати ресурси і злагоджено діяти під тиском [15]. Приклад Ізраїлю демонструє, що інституціоналізована підготовка суспільства до оборони (через обов'язкову військову службу, систему резервістів, освітні програми з безпеки) значно підвищує національну стійкість. Україна фактично йде подібним шляхом, розвиваючи територіальну оборону і взаємодію між армією та цивільним населенням. Вражаючим показником стійкості ізраїльського суспільства є його реакція на раптові кризи. Після несподіваного нападу бойовиків ХАМАС 7 жовтня 2023 року десятки тисяч ізраїльтян по всій країні добровільно зголосилися йти до армії резерву, щоб захистити свою державу. Таке масове піднесення нагадує українську мобілізацію на початку російського вторгнення. Обидві нації показують приклад, коли значна частина суспільства готова робити великі жертви заради захисту батьківщини [16]. Це свідчить про високий рівень патріотизму та довіри до власних збройних сил, що є фундаментом національної стійкості.

Інший цікавий паралельний приклад – країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва), які, маючи спільний кордон з росією і досвід радянської окупації, заздалегідь готувалися до можливих гібридних атак та воєнних загроз. Після подій 2014 року балтійські держави активізували реалізацію концепції "тотальної оборони", що передбачає залучення до захисту країни всіх наявних ресурсів – військових, економічних, інформаційних і людських [15]. Зокрема, Литва у 2016 році прямо заявила, що в разі вторгнення кожен громадянин має бути готовий чинити опір агресору навіть після окупації території. У тому ж році литовський уряд випустив спеціальний посібник для населення "Ką turime žinoti apie pasirengimą ekstremalioms situacijoms ar karui" – фактично інструкцію, як діяти під час війни, в тому числі методи партизанського спротиву і громадянської непокори [15]. Це відповідає латинському прислів'ю "Si vis pacem, para bellum", переінакшеному литовцями на сучасний лад: "Хочеш миру – готуйся до спротиву". Литовці розраховують, що навіть якщо агресору вдасться тимчасово захопити частину країни, опір продовжуватиметься повсюдно, роблячи окупацію нестерпною та приреченою [15]. Усі три балтійські республіки мають розгалужені організації резервістів і добровольців: естонська Кайтселійт (Союз оборони), латвійська Земессардзе (Сили земської оборони), литовський Союз стрільців. Ці структури об'єднують десятки тисяч громадян, які у вільний час проходять військову підготовку, щоб у разі війни діяти спільно з регулярною армією. Як і українська територіальна оборона, ці підрозділи добре знають місцевість та спираються на підтримку громад, що робить їх дуже ефективними для захисту рідних міст і сіл. Аналіз європейських експертів свідчить, що Балтія наразі є одним з лідерів у Європі за рівнем готовності до гібридних загроз завдяки високій обізнаності суспільства і швидким політичним рішенням для посилення стійкості [17]. Приміром, в Латвії у 2023 р. створено Центр управління кризами для моніторингу всіх

загроз цивільному населенню і координації відповіді уряду [17]. Це крок, що повторює литовську модель і дозволяє швидко реагувати на різнопланові кризи. Отже, досвід країн Балтії підтверджує: підготовка суспільства до оборони в мирний час, патріотичне виховання і наявність плану дій на випадок війни є запорукою того, що у критичний момент нація не розгубиться, а згуртується для спротиву. Україна фактично пережила подібний сценарій у 2022 році – масова самоорганізація населення значною мірою була результатом набутого з 2014 року досвіду і усвідомлення реальності загрози.

Слід відзначити, що міжнародна підтримка значно підсилює національну стійкість України. Західні країни надали масштабну військову та фінансову допомогу, що дозволило Україні не вичерпати ресурси у критичний момент [4]. Проте отримання цієї допомоги стало можливим саме завдяки внутрішній стійкості – демонстрації українцями рішучості боротися. Світ побачив, що український народ не зламався у перші тижні, і це мотивувало партнерів підтримувати Україну довгостроково. Отже, національна стійкість має й зовнішній вимір: вона здатна генерувати довіру та солідарність інших держав

Висновок

Проведене дослідження дозволяє зробити низку узагальнень щодо ролі національної стійкості та спротиву у забезпеченні незламності України в умовах російсько-української війни.

По-перше, підтверджено, що національна стійкість є багатовимірним феноменом, який охоплює військову, соціальну, економічну, інформаційну та культурну складові. Українське суспільство продемонструвало високу адаптивність і згуртованість перед обличчям затяжної війни: збережено основні державні інституції, забезпечено безперервну роботу економіки, а громадяни готові терпіти тимчасові труднощі заради перемоги. Критичним чинником стійкості стала єдність. Досвід 2022 року це повністю підтвердив: українці різних регіонів, мов і віросповідань виступили єдиним фронтом проти агресії, що позбавило кремль шансів на внутрішній розкол чи колабораціонізм значних масштабів.

По-друге, національний спротив України виявився справді всенародним, набувши і регулярних, і іррегулярних форм. ЗС України, чисельність яких завдяки мобілізації зросла в кілька разів, стали ядром оборони, однак внесок невійськових чинників – територіальної оборони, партизанів, волонтерів – істотно підвищив результативність спротиву. Народ України фактично прийняв концепцію тотальної оборони: у боротьбу включився кожен, хто міг – зі зброєю чи без неї. Це підтверджують як приклади Києва та Херсона (де цивільні відіграли важливу роль у досягненні військових цілей), так і загальнонаціональна мобілізація волонтерських ініціатив [4]. Отже, стрижнем незламності України стало поєднання зусиль армії і народу. Причому цей феномен не стихійний: він підготовлений роками попередньої роботи з нарощування патріотизму та самоорганізації громадян (особливо з 2014 р.). Відтак, сьогоднішній український спротив – не хаотичний бунт, а певною мірою організований рух, що має структури, координацію і підтримку держави.

По-третє, українська модель національної стійкості поступово стала зразком для інших країн. Надзвичайна відданість українців захисту своєї землі, незважаючи на величезні втрати й руйнування, здобула повагу світу. Така морально-психологічна стійкість населення, підкріплена конкретними діями (волонтерством, інформаційною боротьбою, адаптацією до труднощів), є унікальним явищем у сучасній історії. Її корені – в сильній національній ідентичності, історичній пам’яті про боротьбу за незалежність та демократії, що дозволила розвинути активне громадянське суспільство. Україна продемонструвала, що навіть проти сильнішого ворога можна успішно чинити опір, якщо держава опирається на всебічну підтримку своїх громадян. Це важливий урок для союзників у НАТО та інших партнерів:

інвестувати потрібно не лише в озброєння, а й в зміцнення суспільної стійкості, бо саме вона вирішує, чи здатна країна використовувати військову допомогу ефективно.

Нарешті, український досвід підкреслив значення міжнародної підтримки як частини формули національної стійкості. За сучасних умов жодна навіть найбільш стійка нація не може самотужки довго протистояти значно сильнішому агресору. Підтримка союзників – військова, економічна, санкційний тиск на ворога – суттєво розширює горизонти стійкості. Водночас Україна стала прикладом двосторонньої залежності: завдяки власній мужності вона утримала інтерес і допомогу світу, що в результаті посилило її позиції. Таким чином, національна стійкість у глобалізованому світі має зовнішній вимір: спроможність заручитися допомогою міжнародної спільноти – теж показник стійкості держави.

Підсумовуючи, варто зазначити, що національна стійкість та спротив України у 2014–2025 рр. стали вирішальними факторами збереження державності. Без громадянської єдності, героїзму воїнів і волонтерів, гнучкості державного управління та підтримки партнерів Україна не вистояла б перед натиском значно більшого за ресурсами ворога. Але завдяки вищезгаданим чинникам український народ не лише вистояв, а й продовжує боротьбу, надихаючи світ прикладом незламності. Україна перетворилася на своєрідний символ стійкості та мужності для інших народів, які цінують свободу. Досвід України показує: коли нація захищає свою землю гуртом – від солдата на фронті до фермера в тилу – її неможливо зламати швидким ударом. А затяжна боротьба виграється витримкою, гнучкістю і вірою у власні сили, що їх українці сповна продемонстрували. Ці уроки матимуть значення не лише для завершення цієї війни, а й для післявоєнного відновлення та безпеки регіону в майбутньому.

Рекомендації

На основі проведеного аналізу можна запропонувати такі рекомендації для зміцнення національної стійкості та спротиву України:

1. *Інституціоналізація набутих практик спротиву.* Доцільно закріпити на законодавчому та організаційному рівнях успішні форми взаємодії держави і громадян, що проявилися під час війни. Зокрема, слід розвивати й надалі інтегрувати систему територіальної оборони, забезпечивши її постійну готовність та належне фінансування. Варто зберегти мотивацію громадян до добровільної участі в обороні (через навчальні програми, військову підготовку, пільги для учасників руху опору). Рекомендується створити при РНБО або Кабінеті Міністрів координаційний орган з питань національного спротиву, який би опікувався партнерством між ЗС України, волонтерами, місцевою владою та бізнесом у сфері безпеки та оборони.

2. *Розвиток стратегічних комунікацій та освіти.* Важливо продовжити посилення інформаційної стійкості суспільства. Для цього необхідно інвестувати в стратегічні комунікації – як внутрішні (налагодження чіткої і правдивої комунікації влади з громадянами під час криз), так і зовнішні (донесення української правди світові). Рекомендується включити в шкільні та університетські програми курси з основ національної безпеки, медіаграмотності, навичок домедичної допомоги та поведінки у надзвичайних ситуаціях. Це виховуватиме у молоді розуміння власної ролі у забезпеченні стійкості країни. Також слід підтримувати незалежні медіа та ініціативи з викриття дезінформації, аби зберігати єдиний інформаційний фронт.

3. *Підтримка та координація волонтерського руху.* Волонтери довели свою ефективність і нині стали невід'ємною частиною обороноздатності. Державі варто налагодити системну співпрацю з великими волонтерськими фондами та об'єднаннями громадян. Рекомендується створити єдину "платформу волонтерства" на національному

рівні, де б узгоджувалися потреби фронту і можливості громадянської допомоги, щоб уникати дублювання зусиль та ресурсів. Також слід запровадити механізми підтримки волонтерів та відзначення їхнього внеску (нагороди, подяки на державному рівні). Залучення громадян до волонтерства має залишатися пріоритетом і після війни – у сфері відбудови країни, реформ тощо.

4. *Зміцнення економічної та інфраструктурної стійкості.* Уроки воєнного часу мають бути враховані під час планування розвитку інфраструктури. Необхідно розробити плани резервного забезпечення критичних галузей (енергетики, зв'язку, логістики) на випадок нових загроз. Доцільно диверсифікувати джерела енергії, розвивати локальні мережі генерації, щоб громади могли певний час автономно функціонувати. Рекомендується створити стратегічні запаси палива, продовольства і медичних засобів у різних регіонах. На економічному рівні слід продовжувати підтримувати військову економіку і водночас готуватися до післявоєнного відновлення, щоб швидке відновлення стало продовженням національної стійкості у мирний час.

5. *Міжнародна співпраця і обмін досвідом.* Україна має активно ділитися своїм унікальним досвідом з партнерами, а також переймати найкращі практики інших країн. Варто ініціювати спільні навчання з цивільної оборони за участю союзників, брати участь у програмах НАТО з посилення стійкості. На базі українських міст, що успішно протистояли ворогу (наприклад, Київ, Харків, Миколаїв), можна створити центри обміну досвідом з урбаністичної оборони і підготовки населення. Такі кроки не лише покращать готовність України до майбутніх викликів, а й зміцнять її імідж лідера у сфері народної стійкості.

Реалізація цих рекомендацій сприятиме тому, що національна стійкість та спротив й надалі залишатимуться наріжними каменями безпеки та розвитку України. Уроки, здобуті важкою ціною під час війни, слід використати для побудови сильної, захищеної держави, здатної гарантувати мирне і гідне життя своїм громадянам. Незламність, продемонстрована українським народом, має перетворитися з вимушеної реакції на кризу на проактивну стратегію державного будівництва у післявоєнний період. Це стане найкращою шаною героям спротиву і запорукою того, що Україна більше ніколи не опиниться на межі виживання.

Використані джерела

1. *Концепція забезпечення національної системи стійкості*. (2021). Затв. Указом Президента України № 479/2021 від 27.9.2021 р. https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181
2. Закон України "*Про основи національного спротиву*" № 1702-IX (2021, 16 липня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text
3. Know your volunteer battalions (Infographic). (2014, Sept. 9). *Kyiv Post*. https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/know-your-volunteer-battalions-infographic-363685.html
4. Reznikova, O., & Komiievskyi, O. (2024). Resilience of the Ukrainian society in wartime: Components and influencing factors. *Eastern Journal of European Studies, 15* (1), 114–134.
5. Пошивайло, І. (2023). *Identity War in Ukraine: The power of cultural resistance.* UCLA Center for European & Russian Studies. https://www.international.ucla.edu/euro/event/15996
6. Osburg, J., Flanagan, S. J., & Kepe, M. (2016). If you want peace, prepare for resistance. *RAND Corporation Commentary*. https://www.rand.org/blog/2016/11/if-you-want-peace-prepare-for-resistance.html
7. Ioanes, E. (2022). Ukraine's resistance is built on the backs of volunteers. *Vox.* https://www.vox.com/22952407/ukraine-resistance-volunteers-russia-invasion

8. Korostelina, K. V. (2020). National resilience to protracted violence in Ukraine. *Peace and Conflict Studies, 27* (2), 1–19.
9. Помер український депутат Дмитро Тимчук, який першим повідомив про окупацію Криму. (2019, 19 черв.). *Радіо Свобода*. https://www.radiosvoboda.org/a/news-tymachuk-died/30007345.html
10. *Eastern Ukraine Volunteer Data*. (2023). Media reports on volunteer and charity activity surge. https://issuu.com/ukrainianvolunteerservice/docs/uvs_annual_report_2022_compress?utm_source=chatgpt.com
11. Matsiyevsky, Y. (2023). The Ukrainian resistance movement in the occupied territories. *PONARS Eurasia Policy Memo, 837*. https://www.ponarseurasia.org/
12. Rankin, J. (2023, Apr. 19). "It was scary": Acts of resistance in Russian-occupied Kherson. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2023/apr/19/it-was-scary-acts-of-resistance-in-russian-occupied-kherson-ukraine
13. В Україні запрацювали майже 11 тисяч "Пунктів незламності". (2023, 20 лист.). *Бабель.ua.* https://babel.ua/news/87612-v-ukrajini-zapracyuvali-mayzhe-11-tisyach-punktiv-nezlamnosti-yih-rozmistili-u-shkolah-dityachih-sadah-ta-administrativnih-budivlyah
14. Стійкість України наприкінці лютого 2022 року вирішила долю війни. (2022, 27 лип.). *АрміяInform*. https://armyinform.com.ua/2022/07/27/stijkist-ukrayiny-naprykinci-lyutogo-2022-roku-vyrishyla-dolyu-vijny/
15. Prepared for the worst – Meet the Israeli Academy for National Resilience. (2023). *Israel Defense Forces.* https://www.idf.il/en/minisites/home-front-command/israeli-academy-for-national-resilience/
16. Kuperwasser, Y. (2023). The hostage crisis: A test of Israel's national resilience. *Jewish News Syndicate.* https://www.jns.org/israel-hamas-war/the-hostage-crisis-a-test-of-israels-national-resilience/
17. Golubeva, M. (2025). Wide awake and busy: The Baltics prepare for Russian hybrid attacks. *Center for European Policy Analysis (CEPA).* https://cepa.org/article/wide-awake-and-busy-the-baltics-prepare-for-russian-hybrid-attacks/